

IJTIMOYIY TARMOQLAR ORQALI TIL VA MADANIYATNING O‘ZARO TA’SIRI

Umurzakova Kommuna Khursanovna,
Acting Associate Professor, Faculty of Philology, Qo‘qon University
Email: umurzakovakommunaxon@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada ijtimoiy tarmoqlar sharoitida til va madaniyatning o‘zaro ta’siri masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Globallashuv jarayonlari, raqamli kommunikatsiya vositalari, xususan, Facebook, Instagram, Telegram, TikTok kabi platformalar orqali yuz berayotgan til o‘zgarishlari, yangi leksik birliklarning paydo bo‘lishi, madaniy kodlarning almashinuvi va transformatsiyasi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarning milliy til me’yorlari, nutq madaniyati va identifikatsiya jarayonlariga ta’siri ochib beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni tezlashtiruvchi va chuqurlashtiruvchi omil sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoqlar, til, madaniyat, globallashuv, raqamli kommunikatsiya, identitet, lingvokulturologiya.

Kirish

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida insoniyat hayotida tub burilishlar yuz bermoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar jamiyatning barcha qatlamlariga chuqur kirib borib, muloqot shakllarini tubdan o‘zgartirdi. Bugungi kunda millionlab insonlar kundalik hayotida ijtimoiy platformalar orqali axborot almashadi, fikr bildiradi va madaniy qadriyatlarini namoyon etadi.

Til va madaniyat o‘zaro uzviy bog‘liq hodisalardir. Til – madaniyatni saqlovchi, uzatuvchi va shakllantiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. Madaniyat esa til mazmunini boyitadi, unga ijtimoiy-ramziy ma’no yuklaydi. Ijtimoiy tarmoqlar esa ushbu o‘zaro ta’sirni yangi bosqichga olib chiqdi.

Mazkur maqolaning maqsadi – ijtimoiy tarmoqlar sharoitida til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir mexanizmlarini tahlil qilish va ularning zamonaviy jamiyatga ta’sirini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

Til va madaniyat munosabati masalasi lingvistika, sotsiologiya va madaniyatshunoslik fanlarida keng o‘rganilgan. Lingvokulturologik yondashuvga ko‘ra, til – bu milliy tafakkur, qadriyatlar va dunyoqarashning ifodasi hisoblanadi. Har bir xalqning mentaliteti, urf-odatlarini, an’analari til birliklarida o‘z aksini topadi.

Globalashuv jarayoni esa milliy tillar va madaniyatlar o'rtasidagi chegaralarni nisbatan yumshatdi. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali turli madaniyat vakillari bevosita muloqotga kirishmoqda. Bu jarayon o'z navbatida tilning leksik, stilistik va pragmatik qatlamlariga ta'sir ko'rsatmoqda.

Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar – bu virtual kommunikativ makon bo'lib, unda yozma va og'zaki nutq elementlari qorishib ketgan yangi diskurs turi shakllangan. Masalan, qisqartmalar (LOL, OMG), emojilar, memlar, hashtaglar (#trend, #challenge) kabi birliklar global muloqotning ajralmas qismiga aylandi. Ayniqsa, TikTok va Instagram platformalarida qisqa videokontent asosida shakllanayotgan til modeli vizual va verbal elementlarning uyg'unligi bilan xarakterlanadi. Bu esa madaniy kodlarning tez tarqalishiga sabab bo'lmoqda. Shuningdek, Telegram kanallari orqali siyosiy, diniy, ma'rifiy va ko'ngilochar mazmundagi axborotlar tezkorlik bilan ommaga yetib bormoqda. Natijada tilning publitsistik va og'zaki uslublari o'zaro yaqinlashmoqda.

Qisqa muddat ichida ijtimoiy tarmoqlar tilga bir qator yangiliklarni olib kirdi:

- Neologizmlar paydo bo'lishi. Masalan: blogger, vlog, kontent, trend, challenge kabi so'zlar faol qo'llanilmoqda.
- Kod-almashish (code-switching). O'zbek tilida inglizcha birliklarning aralash qo'llanishi kengaydi.
- Grafik transformatsiya. Lotin va kirill yozuvining aralashishi, so'zlarni qisqartirib yozish holatlari kuchaydi.
- Emotsional ifoda vositalari kengayishi. Emojilar va stikerlar nutqning ekspressivligini oshirdi.

Bu jarayonlar bir tomondan tilning boyishiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan adabiy til me'yorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlar orqali turli xalqlarning urf-odatlarini, kiyinish madaniyati, musiqa va turmush tarzi tez sur'atlarda ommalashmoqda. Masalan, K-pop madaniyatining global miqyosda tarqalishi yoki g'arbona hayot tarzining yoshlar ongiga ta'siri bunga misoldir. Natijada yoshlar nutqida va xulq-atvorida kosmopolit elementlar kuchaymoqda. Bu esa milliy identitet va global identitet o'rtasidagi muvozanat masalasini kun tartibiga olib chiqmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar milliy madaniyatni targ'ib qilish uchun ham qulay platforma bo'lib xizmat qilmoqda. Milliy qadriyatlar, folklor namunalarini targ'ib etuvchi sahifalar va bloglar madaniy merosni ommalashtirishga yordam bermoqda. Buning ijobiy va salbiy jihatlarini tahlil etadigan bo'lsak,

Ijobiy jihatlariga:

- Madaniyatlararo muloqot kengayadi;

- Tilning funksional imkoniyatlari ortadi;
- Axborot almashinuvi tezlashadi;
- Milliy madaniyatni global miqyosda targ‘ib qilish imkoniyati yaratiladi.
- Salbiy jihatlar:
- Til me‘yorlarining buzilishi;
- Begona madaniy stereotiplarning kuchayishi;
- Yuzaki va qisqartirilgan tafakkur shakllanishi;
- Virtual muloqotning real ijtimoiy munosabatlarni siqib chiqarishi kabilarni misol qilishimiz mumkin.

Salbiy jihatlari sifatida esa quyidagilarni ko‘rsatishimiz mumkin:

- An‘anaviy kiyinish uslublari zamonaviy “trend”lar soyasida qoladi;
- Milliy qadriyatlar “eskilik qoldig‘i” sifatida talqin qilinishi mumkin;
- Mahalliy estetik me‘yorlar global standartlarga moslashishga majbur bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy jamiyatda til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sirni sezilarli darajada kuchaytirmoqda. Ular bir tomondan milliy tillarni yangi leksik va stilistik birliklar bilan boyitayotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan adabiy me‘yor va madaniy identitet masalalarini murakkablashtirmoqda. Shu bois, ijtimoiy tarmoqlar tilini ilmiy asosda o‘rganish, raqamli nutq madaniyatini shakllantirish va milliy qadriyatlarni asrab-avaylash dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Safarov Sh. Lingvokulturologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
- 2.Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: O‘zbekiston, 2012.
- 3.Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell, 1996.
- 4.Crystal D. Language and the Internet. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- 5.Boyd D. It’s Complicated: The Social Lives of Networked Teens. – Yale University Press, 2014.
- 6.Karimov I. Globallashuv va ma‘naviyat masalalari // Ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent, 2018.